

DRAGOSTEA ÎN EVUL MEDIU

Această carte a fost editată cu sprijinul
MINISTERULUI FRANCEZ AL AFACERILOR EXTERNE
ȘI AL AMBASADEI FRANȚEI ÎN ROMÂNIA

JEAN VERDON (n. 1937) a predat istoria Evului Mediu la Universitatea din Limoges. Printre numeroasele sale cărți (multe dintre ele traduse în japoneză, coreeană, cehă, italiană, engleză etc.) dedicate domeniului care l-a pasionat și pe care l-a studiat o viață întreagă se numără *Les Loisirs au Moyen Âge* (1980), *Grégoire de Tours, „le père de l’histoire de France“* (1988), *Les Françaises pendant la guerre de Cent Ans* (1991, premiul Academiei Franceze), *La Nuit au Moyen Âge* (1994), *Le Plaisir au Moyen Âge* (1996), *Voyager au Moyen Âge* (1998), *La Femme au Moyen Âge* (1999), *Rire au Moyen Âge* (2001), *Boire au Moyen Âge* (2002, premiul Academiei Franceze), *Le Moyen Âge, ombres et lumières* (2005).

Jean Verdon
Dragostea
în Evul Mediu

Trup, sexualitate
și sentiment

Traducere din franceză de
DANA-LIGIA ILIN

Prefață de
IOAN PÂNZARU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

Iubire, arme și panăș	
<i>Prefață de Ioan Pânzaru</i>	7
<i>Introducere</i>	21

Partea întâi EXCLUS?

1. Libidoul sub supraveghere	27
<i>Textele fondatoare</i>	29
<i>O liturghie a sexului</i>	36
2. Societatea, căsătoria și dragostea	55
<i>Strategiile matrimoniale</i>	55
<i>Neiubirea</i>	76

Partea a doua ÎNCHIPUIT

1. De la cavalier la curtezan	91
<i>Trubadurii și iubirea curtenească</i>	97
<i>Sexul înainte de toate</i>	123
2. „Harta Tandreței“	136
<i>Să vezi</i>	137
<i>Să curtezi</i>	146
<i>Să atingi</i>	152
<i>Să faci dragoste</i>	157
<i>Locurile dragostei</i>	162

6 DRAGOSTEA ÎN EVUL MEDIU

3. Sexul, instrucțiuni	175
<i>Erotica arabă</i>	182
<i>Discursul medical al Occidentului</i>	186

Partea a treia

TRĂIT

1. Viața conjugală	197
<i>Căsătoria din dragoste</i>	197
<i>Afecțiunea conjugală</i>	208
2. Dragostea extraconjugală	229
<i>Héloïse și Abélard</i>	230
<i>Augustin, celebru concubin</i>	238
<i>Adulterul</i>	248
<i>Concluzie. Trupesc, platonice, divin</i>	271
<i>Postfață</i>	279
<i>Bibliografie</i>	283

„Iubirea nu înseamnă doar trup, din moment
ce are în vedere pe cineva, și nu este doar spirit, din
moment ce-l are în vedere în trupul său.“*

MAURICE MERLEAU-PONTY,
Elogiul filozofiei și alte eseuri
„Lectură din Montaigne“

* Vezi Maurice Merleau-Ponty, *Elogiul filozofiei și alte eseuri*,
trad. de Izabella Badin și Virgil Mleşniță, Casa Cărții de Știință,
Cluj-Napoca, 2000, p. 217 (*n.t.*).

INTRODUCERE

Pe punctul de a mă apuca de această lucrare, am șovăit, însușindu-mi cugetarea cardinalului de Bernis: „Nimic nu e mai banal decât să vorbești despre iubire; nimic nu e mai rar decât să vorbești despre ea bine.“ Dragostea e un lucru foarte complex. Iubirea de sine, iubirea de oameni, iubirea de Dumnezeu, pentru cei credincioși. Iar mentalitatea medievală este foarte diferită de a noastră. Ca să-mi asigur un pic de sprijin, am recurs la dicționarul meu *Robert*, care îmi dă următoarea definiție: „Dispoziție favorabilă a afectivității și a voinței față de ceea ce este perceput sau recunoscut ca bun, ca obiect al dorinței sau susceptibil de a satisface o nevoie afectivă“, însă termenul folosit în mod absolut, fără calificativ, și care este întâlnit pentru prima dată cu acest sens în 1172 are sensul: „Înclinație pentru un obiect individualizat, cel mai adesea cu caracter pasional, bazată pe instinctul sexual, dar determinând comportamente variate.“ *Cuvântul dragoste din această lucrare va desemna, în afară de cazul în care vom menționa altceva, atracția simțită de cineva față de o persoană de sex opus, atracție care de obicei are ca rezultat relații sexuale.*

Și totuși, oamenii din Evul Mediu nu gândeau, nu reacționau, nu se comportau la fel ca noi. Când vorbim astăzi despre dragoste, ne gândim, în principiu în această ordine, la sentiment, sexualitate (eventual căsătorie), plăcere, eventual procreare. Însă lucrurile stăteau cu totul altfel în Evul Mediu, în care se făcea distincția între *amor*, pasiune violentă, condamabilă, și *caritas*, dragostea creștină, în care îți iubești aproapele. În locul ordinii contemporane menționate mai sus apăreau căsătoria, sexualitatea și procrearea; sentimentul (mai ales după căsătorie) nu era exclus, iar plăcerea, legată de trup, era interzisă de oamenii Bisericii.

În acea epocă, discursului clerical care propovăduia pentru laici căsătoria în vederea procreării i se dădea ascultare, din motive religioase, firește, dar și – în mediile aristocratice sau înstărite – din motive economice care țin de transmiterea patrimoniului. Care era situația în mediile populare, în special la țărani, care reprezentau 90% din populație și nu aveau astfel de preocupări?

Istoricul trebuie să încerce să cunoască realitatea trăită, și este preferabil să nu se ocupe de cea a grupului aristocrației – numeroase lucrări care au pretenția că se ocupă de dragostea în Evul Mediu nu se interesează decât de iubirea numită „curtenească“, legată de această categorie mică a societății –, ci de cea a populației în ansamblu. Sarcină extrem de grea, întrucât sursele sunt în principal normative sau n-au legătură decât cu o elită. De altfel, aceste surse sunt adesea clericale, iar laicii care au scris în ultima parte a Evului Mediu sunt mai ales bărbați. Cuvântul feminin este de cele mai multe ori ascuns.

Și ce dacă? Să încercăm să examinăm acest sentiment care leagă un bărbat și o femeie și căruia i se spune dragoste. După cât se pare, ea este interzisă, exclusă dintr-o societate pentru care sexualitatea este un rău sau, în cel mai bun caz, o obligație de care specia umană trebuie să se achite pentru a se perpetua. Spre sfârșitul secolului al XI-lea, odată cu apariția pe plan literar a unor noi raporturi între bărbat și femeie, se manifestă o anumită ambiguitate, care ține de diferențele dintre viața reală și viața reprezentată de scriitori și ceilalți artiști. La urma urmei, dragostea – în ciuda disprețului față de lume propovăduit în special în mediile monahale – a putut fi trăită, în diferite feluri, desigur, de omenirea creștină în timpul îndelungatei perioade de o mie de ani care constituie cadrul cronologic al acestui studiu.

Partea întâi
EXCLUS?

despre dragostea dintre un Iubit și o Iubită. Însă numeroasele comentarii ale acestui bine cunoscut text din Vechiul Testament au fost întotdeauna făcute într-un sens alegoric, din secolul al X-lea până în secolul al XIV-lea; nici o aluzie la pasiunea omenească. Pentru a ne convinge e destul să-l citim pe cel extrem de detaliat al lui Geoffroy d'Auxerre, fost discipol al lui Abélard (Petrus Abélard), care a devenit abatele mănăstirii Clairvaux. „Perinița de mirt este iubitul meu, care se ascunde între sânii mei“: perinița este comunitatea credincioșilor, așezată între cei doi sâni ca să se poată hrăni când din dreptul, când din stângul cu alimente spirituale și lumești. Cât despre pat, el inspiră interpretări ce umplu mai multe pagini: este „liniștea cenobiților“, este „conștiința fiecăruia“, este „tihna contemplării sfinte“... Termenul nu este interpretat nicăieri în sensul propriu.

Cei doi sâni ai iubitei „se referă la învățătura care privește credința, respectiv moravurile“. „Pieptul“ desemnează conștiința sau slăbiciunea care ne îmboldesc să ne recunoaștem incapabili de a îndeplini o funcție. „Haina eu mi-am dezbrăcat“: evident, este vorba de părăsirea omului vechi pentru a se înveșmânta în omul cel nou.

Ultimele două capitole sunt consacrate descrierii miresei. În mai multe rânduri Geoffroy comentează „pântecele“ și „buricul“*, aparent fără să le vadă: primul, în care se desfășoară concepția, simbolizează comunitatea călugărilor, care formează în sânul ei noi membri; cât despre cel de-al doilea, este o scobitură, un soi de recipient, desemnând, în consecință, „devoțiunea plină de

* Conform variantei în limba franceză. În varianta română menționată, termenii respectivi sunt „trup“ și „sân“ (7-3) (*n.t.*).

bucurie“ și „amploarea consolărilor“. „Încheietura picioarelor tale e ca giuvaerurile de meșter iscusit lucrate“*: Geoffroy acordă atenție nu picioarelor, ci „încheieturii“, care duce cu gândul la ceea ce leagă, prin urmare la pace, la împăcare, la comuniune, la îndurare. „Absolut nimic nu este erotizat, iar ceea ce este erotic a încetat să fie astfel“ (Dom J. Leclercq).

Pentru Biserică, dragostea nu este *eros*, ci *agape*. Omului al cărui destin este să se unească cu Dumnezeu nu-i este de trebuință un sentiment pasional față de o creatură de sex opus. Nici un text din prima parte a Evului Mediu nu folosește termenul *amor* într-un sens pozitiv. Altele sunt cuvintele care exprimă afecțiunea ce poate exista între soți. Care este explicația acestei poziții?

*Textele fondatoare*¹

„Adam și femeia lui erau amândoi goi și nu se rușinau“, scrie în Facerea, când Dumnezeu a creat bărbatul și femeia. Însă păcatul originar transformă relația sexuală, care devine ambiguă. Firește, ea rămâne fundamental bună, însă în același timp suferă influența păcatului. În

* Conform textului din *Biblia Vulgata*. În varianta română menționată, textul este „Rotundă-i coapsa ta, ca un colan, de meșter iscusit lucrat“ (7-2) (*n.t.*).

1. În cadrul celui de-al 53-lea Congres internațional de la Spoleto, care a avut loc în aprilie 2005 și a fost consacrat sexualității din prima perioadă a Evului Mediu, am prezentat un material despre „plăcerea sexuală“, căruia capitolul de față îi datorează mult. În el se găsesc referințele la toate textele citate aici. Lucrările congresului au fost publicate în 2006.